

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Bespreking van: M.M. Jansen (2010) Language change on the Dutch Frisian island of Ameland: linguistic and sociolinguistic findings]

Kuiken, F.

Publication date

2012

Document Version

Final published version

Published in

Nederlandse Taalkunde

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kuiken, F. (2012). [Bespreking van: M.M. Jansen (2010) Language change on the Dutch Frisian island of Ameland: linguistic and sociolinguistic findings]. *Nederlandse Taalkunde*, 17(1), 194-197. http://taalkunde.letterentijdschriften.nl/document_articles/519.pdf

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Mathilde Jansen. *Language change on the Dutch Frisian Island of Ameland.* Utrecht: LOT, 2010. XII + 259 blz. ISBN 978 94 6093 016 4. EUR 24,77.

Het Friese waddeneiland Ameland omvat nog geen 60 vierkante kilometer en telt zo'n 3500 inwoners. Niettemin zijn er aanzienlijke verschillen tussen het Amelands dat aan de westkant en dat wat aan de oostkant van het eiland wordt gesproken. Deze verschillen lijken zich behalve langs regionale grenzen vooral te voltrekken via de dimensies leeftijd en sekse: jonge vrouwen uit de oostelijke dorpen Nes en Buren hebben een uitgesproken voorkeur voor de oosterse varianten van het Amelandse dialect, terwijl oudere mannen uit het westelijke Hollum en Ballum vooral de westerse varianten hanteren. Hoe een klein eiland groot kan zijn in dialectverschillen!

Wonend aan de Friese waddenkust kon ik tijdens mijn jeugd vanuit mijn zolderkamer de vuurtoren van Ameland zien. 's Avonds sliep ik in bij het lichtpatroon van deze toren waarbij het licht binnen 15 seconden drie keer opflitst gevolgd door een korte pauze. Behalve deze emotionele verbondenheid heb ik ook een genetische band met het eiland doordat mijn overgrootvader als beurtschipper tussen Zwarte Haan en Ameland voer en daar een Amelandse trouwde. 23 jaar later, nadat zij hem 14 kinderen had geschonken, stierf zij. Niet lang daarna hertrouwde de man, opnieuw met een Amelandse. Ik zou deze details niet noemen als hieruit niet blijkt hoe nauw de banden altijd zijn geweest tussen Ameland en dat deel van de Friese kust, waar Bildts wordt gesproken, een dialect dat sterke gelijkenis met het Amelands vertoont. Ik kom daar zo meteen op terug.

Ook Mathilde Jansen heeft iets met het Amelands. Als geboren Texelse deed ze al tijdens haar studie onderzoek naar de historische ontwikkeling van de Hollands-Friese mengdialecten op Terschelling en Ameland. Na haar afstuderen zette ze dit onderzoek voort, waarbij de nadruk steeds meer op het Amelander dialect kwam

te liggen, met als uiteindelijk resultaat de dissertatie waarop ze op 8 april 2010 aan de Vrije Universiteit Amsterdam is gepromoveerd.

In deze dissertatie staat de verandering waaraan het Amelander dialect onderhevig is centraal. De vragen die Jansen in haar studie aan de orde stelt, zijn: 1) in hoeverre is het Amelander dialect aan verandering onderhevig? 2) in welke domeinen vindt verandering plaats, en 3) welke omringende talen zijn verantwoordelijk voor deze verandering? Daarnaast onderzoekt ze in hoeverre attitude, regio, leeftijd en sekse van invloed zijn op de mate van dialectgebruik. Aan het onderzoek namen 60 informanten deel, met een gelijke verdeling tussen de seksen, leeftijden (jong, midden, oud) en regio's (oost, west). De data werden door middel van een linguïstische en een sociolinguïstische vragenlijst verzameld.

Uit de antwoorden van deze laatste lijst blijkt dat Amelanders zeer positief tegenover hun dialect staan. Maar liefst 98,3% van de informanten zegt het dialect gemakkelijk te kunnen spreken en 89% voedt zijn kinderen op in het Amelands. De jonge Amelanders zeggen het dialect ook bij nieuwe communicatiemiddelen te gebruiken, zoals bij het versturen van sms'jes of op MSN. De vitaliteit van het dialect kan dan ook hoog worden genoemd. Dat neemt niet weg dat naast het Amelands ook het Nederlands wordt gebruikt. Volgens Jansen zijn Amelanders evenwichtige tweetaligen, die het Nederlands even goed beheersen als het Amelands. Maar er is wel een duidelijk onderscheid in het gebruik: het Amelands wordt vooral in informele situaties gesproken, terwijl het gebruik van het Nederlands zich voornamelijk beperkt tot formele situaties. Het Nederlands scoort hoog op status ('beleefd'), terwijl het Amelands geassocieerd wordt met solidariteit ('mooi', 'gezellig', 'intiem').

Wat de invloed van leeftijd, sekse en herkomst op het dialectgebruik betreft, constateert Jansen duidelijke verschillen tussen de Amelanders: jonge, vrouwelijke sprekers van de oostkant van het eiland hebben een voorkeur voor oosterse en Nederlandse varianten, terwijl

oudere, mannelijke en westerse dialectsprekers liever de westerse varianten gebruiken. Vooral de factor sekse bepaalt in belangrijke mate het taalgedrag van de eilandbewoners.

Niettegenstaande de hoge vitaliteit van het dialect, is het Amelands onderhevig aan dialectverlies. Jansen deed daarnaar onderzoek met betrekking tot zes fonologische en zes morfologische variabelen. Deze verschillen van elkaar in hun geografische spreiding: in de eerste plaats variabelen die in Hollum en Ballum anders worden gerealiseerd dan in Nes en Buren en daarmee typerend zijn voor de oost- of westkant van het eiland (Jansen bestempelt deze als A-variabelen); in de tweede plaats variabelen die op Ameland anders worden gerealiseerd dan elders in Friesland en daarmee typerend zijn voor het eiland (zogenaamde B-variabelen); en ten derde variabelen die in Friesland anders worden gerealiseerd dan in de rest van het land en daarmee typerend zijn voor de regio (de C-variabelen).

Bij de A-variabelen die kenmerkend zijn voor het oosten of westen van Ameland gaat het wat de fonologische variabelen betreft om de uitspraak van de (Nederlandse) /ei/ en de /au/. De morfologische variabelen betreffen de vorming van diminutiva en het clitisch pronomen derde persoon enkelvoud. De laatste vorm werd overigens door geen van de informanten gebruikt en is daarom niet verder in de analyse meegenomen. De sterkste verschillen tussen oost en west zien we bij de uitspraak van de /ei/ en bij de diminutiva. De oostkanters volgen bij de uitspraak van de /ei/ in een woord als *tijd* meer het Nederlands (/tɛ:t/), terwijl de westkanters de Friese uitspraak hanteren (/ti:t/). Bij de diminutiefvorming zien we een soortgelijk verschijnsel: de oostkanters gebruiken *-(t)je*, zoals dat in het Nederlands het geval is (cf. /wɛitjə/), de westkanters daarentegen *-ke*, zoals dat in het Fries gebruikelijk is (cf. /weikə/, Fries /waikə/). Bij de B-variabelen die kenmerkend zijn voor het eiland is op fonologisch gebied gekeken naar de uitspraak van de /ui/ van *huis* (cf. Nederlands /hœys/, Fries /hus/, Amelands /hys/) en de

/ei/ van *zeil* (cf. Nederlands /zeil/, Fries /seil/, Amelands /se:l/. Op morfologisch gebied is het morfeem *-heid* (zoals in *benauwdheid*) onderzocht (cf. Nederlands /bənɑutheit/, Fries /bənɑudəs/, Amelands /bənɑ:udæ:t/) en het al dan niet gebruiken van de slot-*n* in meervoudige werkwoordsvormen. De C-variabelen die kenmerkend zijn voor de regio betreffen op fonologisch gebied de deletie van /r/ en /d/ in woorden als *gras* (Nederlands /xras/, Fries /ges/, Amelands /gesj/) en *wind* (Nederlands /wɪnt/, Fries en Amelands /win/). Op morfologisch gebied is gekeken naar het prefixloze voltooid deelwoord, zoals in (*ge*)*west* (cf. Nederlands /xəwest/, Fries /wɛst/, Amelands /west/) en het clitisch pronomen tweede persoon enkelvoud eindigend op *-st* (cf. Nederlands *ben je* /bɛnjə/ versus Fries en Amelands /bɪstə/).

Een eerste belangrijke uitkomst van het onderzoek is dat er zowel bij de fonologische als bij de morfologische variabelen sprake is van dialectverlies. Maar de ene variabele blijkt daar gevoeliger voor dan de andere. Dat geldt met name voor de A-variabelen, waarbij we verschillen zien optreden tussen bewoners van oost en west. De B- en C-variabelen die in een grotere regio worden gebruikt, zijn meer bestand tegen dialectverlies. Jansen bevestigt daarmee de hypothese dat er een verband bestaat tussen geografische spreiding van een bepaald taalverschijnsel en de mate van taalverlies: hoe wijder een taalverschijnsel verbreed is over een gebied, hoe groter de kans op overleving. Deze bevinding illustreert tevens de grote vitaliteit van het Amelander dialect, zoals die al in de antwoorden op de sociolinguïstische vragenlijst naar voren kwam.

Dat neemt niet weg dat er verschillen in dialectgebruik bestaan tussen mannen en vrouwen, tussen jong en oud en tussen oost en west. Het meest getrouw in hun dialectgebruik zijn de oudere mannen in west. Daarentegen gebruiken de jonge vrouwen die aan de oostkant van het eiland wonen relatief veel Nederlandse varianten. Het zijn dan ook vooral de (jonge) vrouwen

die verantwoordelijk zijn voor veranderingen in het dialect en voor dialectverlies. Daarmee zijn de eerste twee onderzoeksvragen – in hoeverre het Amelander dialect aan verandering onderhevig is en in welke domeinen verandering plaatsvindt – beantwoord. Ten aanzien van de derde en laatste onderzoeksvraag welke omringende talen verantwoordelijk zijn voor die verandering concludeert Jansen dat die vooral aan het Nederlands is te wijten is en dat het Fries daarin geen noemenswaardige rol speelt. Zij ondersteunt dit met het gegeven dat de vaardigheid van de Amelanders in het Fries relatief laag is en dat de Friese taal en cultuur nauwelijks deel uitmaken van hun dagelijks leven. Ook is de attitude van de Amelanders ten opzichte van het Fries relatief negatief.

Jansen zelf noemt de taalsituatie van Ameland uniek. De eilandsituatie maakt dat er sprake is van een duidelijk afgebakend onderzoeksgebied, dat enerzijds relatief geïsoleerd is, maar waar tegelijkertijd veel contact is met Fries, Nederlands en Duits dankzij de duizenden toeristen die jaarlijks het eiland bezoeken. In tegenstelling tot elders waar de vitaliteit van het dialect afneemt, is die op Ameland opvallend hoog, ook onder jongeren. Het moet voor een dialectoloog een genoegen zijn om in een dergelijk gebied onderzoek te doen. Jansen heeft die kans met beide handen aangegrepen en haar onderzoek stelt zeker niet teleur. Zij laat zien dat er op Ameland naast dialectbehoud ook sprake is van dialectverandering en van dialectverlies. Deze veranderingen worden vooral ingezet door jonge vrouwen aan de oostkant van het eiland, waar veel contact is met voor het merendeel Nederlandstalige toeristen. Of het daarbij altijd om nieuwe invloeden van het Nederlands gaat, is echter niet bij voorbaat een uitgemaakte zaak. Want hoewel Ameland sinds 1815 deel uitmaakt van de provincie Friesland, is de taal van de bestuurders lange tijd het Hollands geweest. Daarnaast waren er intensieve contacten met de vaste wal, waar niet per se Fries werd gesproken, maar soms ook een ander Hollands-Fries meng-

dialect, zoals het Bildts, getuige de geschiedenis van mijn overgrootvader. En tot en met 1948 was er nog een veerdienst van Zwarte Haan naar Ameland. Het zou om die reden interessant zijn geweest als Jansen in haar onderzoek naar de invloed van de omringende talen van het Amelands ook het Bildts had meegenomen. Ook is het jammer dat Jansen de leeftijd van 65 jaar als grens voor haar informanten heeft aangehouden. De reden die daarvoor wordt gegeven is dat de vragenlijst voor ouderen te lang en te moeilijk zou zijn, maar als dat zo is dan moeten we ons ook afvragen of de informanten onder de 65 de vragenlijst wel altijd even zorgvuldig hebben ingevuld. Verder is het de vraag hoe het mogelijk is dat bij dit zorgvuldig opgezette onderzoek als een van de twaalf linguïstische variabelen het clitisch pronomen derde persoon enkelvoud is geselecteerd, waarvan uiteindelijk moet worden vastgesteld dat dit door geen van de informanten is gebruikt.

Maar dit zijn slechts enkele kanttekeningen bij een voor de rest nauwkeurig uitgevoerde studie. Enerzijds sluit deze aan bij ander onderzoek waarin de jonge vrouw als instigator van taalverandering naar voren komt; anderzijds steekt de dissertatie ijveraars van dialectgebruik een hart onder de riem door de indrukwekkende vitaliteit van het dialect, inclusief de belangstelling daarvoor onder jongeren die niet schromen het dialect ook te gebruiken in de boodschappen die zij via de nieuwe media verspreiden.

Folkert Kuiken

f.kuiken@uva.nl

Universiteit van Amsterdam